

Digital exclusion of children from poor families as an important generator of their educational and social exclusion

Wykluczenie cyfrowe dzieci z rodzin biednych jako ważny generator ich wykluczenia edukacyjnego i społecznego

dr Grażyna Cęcelek

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Skierniewicach
cecelek.gra@wp.pl

Abstract

Material poverty is affecting the functioning of many Polish families. This situation is especially detrimental to the socialization and educational processes of the young generation, as getting adolescent under conditions of impaired social status creates the real danger of this situation reaching the status of permanence and, subsequently, inheriting it for successive generations.

Poverty is a serious barrier to the process of meeting the basic needs of the family. Children from poor families often do not have regular access to the computer and the Internet, which not only keeps them away from the use of various unlimited sources of knowledge, but also strongly adversely affects the quality of functioning in the peer environment. The digital exclusion of the poor child is a serious problem that often leads to the process of educational and social exclusion of the poor.

Streszczenie

Ubóstwo materialne zaburza funkcjonowanie wielu polskich rodzin. Sytuacja ta jest szczególnie niekorzystna dla procesów socjalizacyjno-wychowawczych młodego pokolenia, ponieważ dorastanie w warunkach upośledzonego statusu społecznego stwarza realne niebezpieczeństwo utrwalania się takiej sytuacji oraz dziedziczenia jej przez kolejne pokolenia.

Bieda stanowi poważną barierę w procesie zaspokajania podstawowych potrzeb rodziny. Dzieci z rodzin ubogich bardzo często nie posiadają regularnego dostępu do komputera i Internetu, co nie pozwala im na korzystanie z nieograniczonych źródeł wiedzy oraz zdecydowanie niekorzystnie oddziałuje na jakość funkcjonowania w środowisku rówieśniczym. Wykluczenie cyfrowe dziecka biednego stanowi więc poważny problem prowadzący niejednokrotnie do procesów wykluczenia edukacyjnego oraz społecznego młodych biednych.

Keywords: *poverty, social exclusion, educational exclusion, digital exclusion, media, multimedia, IT space, unlimited sources of knowledge*

Słowa kluczowe: *bieda, ubóstwo, wykluczenie społeczne, wykluczenie edukacyjne, wykluczenie cyfrowe, media, multimedia, przestrzeń informatyczna, nieograniczone źródła wiedzy*

Wprowadzenie

Dynamiczny rozwój technologii cyberprzestrzennych, które obecne są w każdej dziedzinie współczesnego życia oraz edukacji, generuje ogromne potrzeby dostępu młodych ludzi do światowej sieci internetowej, która jest nieocenionym źródłem wiedzy, gromadzenia i przetwarzania informacji, komunikowania się społecznego, dostępu do e-kształcenia i wielu innych dóbr wirtualnej przestrzeni, które wykorzystywane w racjonalny sposób optymalizują niemal każdą dziedzinę funkcjonowania człowieka, a zwłaszcza dzieci i młodzieży, wspomagając ich wielokierunkowy rozwój i edukację.

Nie każdą jednak rodzinę stać na zakup sprzętu komputerowego oraz regularne korzystanie z sieci internetowych. Ubóstwo materialne rodziny, połączone często z niewydolnością i dysfunkcjonalnością tego środowiska, uniemożliwia wyposażenie dziecka w dostęp do Internetu i komputera. Niejednokrotnie bywa też tak, że rodzice nie rozumieją znaczenia nowoczesnych technologii informacyjnych w życiu współczesnego młodego pokolenia, a koszty związane z zakupem sprzętu oraz korzystaniem z niego uznają za zbędny wydatek, który w rzeczywistości faktycznie bardzo często przekracza ich możliwości finansowe. Sytuacja taka tworzy barierę w dostępie dziecka do nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, wykluczając go z kręgu użytkowników przestrzeni internetowej.

Wykluczenie cyfrowe dziecka prowadzi bardzo często do jego stygmatyzacji, spowodowanej brakiem wyposażenia w komputer czy nowoczesny telefon, oraz do izolacji z grupy rówieśniczej z powodu niemożności uczestniczenia w niezwykle popularnych, współczesnych formach e-komunikacji. Sytuacja taka, w połączeniu z innymi negatywnymi aspektami wychowania w rodzinie zubożonej materialnie i kulturowo, prowadzi bardzo często do międzypokoleniowej transmisji biedy rodziny i do wykluczenia społecznego młodego pokolenia.

Pauperyzacja rodziny zagrożeniem dla procesów socjalizacji dzieci i młodzieży

Ubożenie rodziny stanowi ogromne zagrożenie dla jakości jej funkcjonowania jako środowiska wychowawczego, co automatycznie zaburza procesy socjalizacji młodego pokolenia. Znaczenie biedy w okresie dzieciństwa jest bowiem niezwykle niebezpieczne, ponieważ dzieci są zdecydowanie bardziej niż dorośli narażone na eksploatację i wyzysk, mają poza tym szczególnie potrzeby wynikające z okresu rozwojowego, w jakim się znajdują. Dodatkowo nie należy zapominać o tym, że doświadczenia z dzieciństwa warunkują jakość późniejszych okresów życia. „W okresie dzieciństwa i młodości następują niezwykle intensywne etapy rozwoju osobowości jednostki, które w fundamentalny i często nieodwracalny sposób determinują kształt i jakość jej przyszłego życia. Nakładają się bowiem wtedy na siebie i wzajemnie warunkują procesy rozwoju biologicznego, psychicznego oraz społecznego” (Cęcelek, 2016, s. 159). Bieda dzieci jest rzeczywistością, która już w najwcześniejszej fazie życia kształtuje przyszłość młodego pokolenia. „Doświadczenie ubóstwa w tym cyklu życia może determinować przebieg tej niepowtarzalnej w życiu jednostki metamorfozy, a konsekwencje z nim związane mogą mieć kluczowy wpływ na jej dalsze funkcjonowanie” (Białobrzeska, 2010, s. 218).

Dzieci biedne, gorzej w porównaniu ze swymi rówieśnikami ubrane, gorzej wyposażone w pomoce naukowe, nieuczestniczące w płatnych wyjazdach czy zajęciach pozalekcyjnych, czują się mało atrakcyjne, a niejednokrotnie rodzi się też w nich poczucie, że nie są godne akceptacji, w związku z czym zamykają się w sobie, wycofują się, alienują od otoczenia. Sytuacja taka może również prowadzić do podejmowania zachowań dewiacyjnych i ryzykownych, które mają służyć najczęściej dążeniom do przypodobania się jakiejś grupie, do zyskania akceptacji, dają szansę na „społeczne zaistnienie”. I jedno i drugie zachowania są niezwykle niebezpieczne dla młodego człowieka. „Dorastanie w ubóstwie ma decydujący wpływ na całe życie człowieka. Dzieci z rodzin biednych wyposażone są w niski kapitał materialny, emocjonalny, społeczny oraz edukacyjny. Bieda w dzieciństwie jest bardzo niebezpieczna, przypada bowiem na formatywny okres w cyklu życia. Talenty i możliwości młodych ludzi zmarnowane

wskutek biedy są niemożliwe, bądź bardzo trudne do zrekompensowania. Tak więc nie tylko ze względów moralnych, lecz także ekonomicznych i społecznych bieda dzieci stanowi bardzo istotną kwestię ogólnospołeczną” (Cęcełek 2014, s. 372).

Brak prawidłowego i skutecznego wsparcia z zewnątrz powoduje nawarstwianie problemów dziecka biednego, generując kłopoty w szkole i w grupie rówieśniczej, powodując różnorodne zaburzenia o podłożu emocjonalnym i prowadząc w prostej linii do powstania ryzyka uruchomienia procesu transmisji problemów społecznych rodziny pokolenia – we własnym życiu dorosłym oraz w egzystencji kolejnych pokoleń. Istnieje duże zagrożenie polegające na tym, że zaniedbania w prawidłowym wypełnianiu funkcji socjalizacyjnych i wychowawczych w rodzinach biednych mogą implikować dziedziczenie przez dzieci i młodzież upośledzonego statusu społecznego rodziny (Łojko, 2006, s. 54).

Aby skutecznie przeciwdziałać ubóstwu dzieci oraz podejmować działania służące kompensowaniu konsekwencji niedostatku materialnego, należy dokładnie poznać specyfikę biedy dziecięcej jako oddzielnej kategorii ubóstwa materialnego. Nie należy jej utożsamiać z biedą rodziny, ponieważ zarówno uwarunkowania, jak też przejawy ubóstwa dzieci są bardziej skomplikowane w porównaniu z biedą osób dorosłych, a konsekwencje mają charakter mocno wielowymiarowy i dalekosiężny. „Nie ulega wątpliwości, że bieda w okresie dzieciństwa i adolescencji ma wiele cech wspólnych z biedą doświadczaną w późniejszych fazach życia, ale jednocześnie – a może przede wszystkim – ma cechy specyficzne, które są argumentem za koniecznością potraktowania jej niejako poza rozważaniami o biedzie rodziny” (Grotkowska-Leder, Kruszyński, 2012, s. 27). I chociaż niemożliwe jest przeciwdziałanie biedzie dzieci bez działań służących przezwyciężaniu biedzie rodziny, to skoncentrowanie się w tym zakresie tylko i wyłącznie na rodzicach i adresowanie do nich wszelkich oddziaływań nie przyniesie pożądaných rezultatów. Konieczne jest więc wyeksponowanie w tym procesie tzw. podejścia „dzieciocentrycznego”, nastawionego na to, „aby w dziecku dostrzegać aktora społecznego istniejącego nie tylko w rodzinie, ale także poza rodziną” (Grotkowska-Leder, Kruszyński, 2012, s. 27).

Ubóstwo materialne jako poważna bariera w dostępie młodego pokolenia do edukacji

Niedostatek materialny, połączony bardzo często z niskim kapitałem kulturowym rodziny, generuje poważne bariery w procesie kształtowania losów edukacyjnych dziecka, co przekłada się negatywnie na holistycznie rozumiane jego funkcjonowanie w dorosłym życiu.

Jeśli dziecko miało pecha urodzić się w „złej rodzinie”, jego szkolne losy nie będą łatwe. Może zdarzyć się bowiem, że mając słabe wyniki w nauce trafi do „gorszej klasy”; może zdobyć sobie dobrą pozycję w klasie, jeśli będzie „buntownikiem”, ale wtedy najprawdopodobniej wejdzie w konflikt z nauczycielami, co oczywiście negatywnie wpłynie na jego dalszą karierę szkolną; jeśli będzie natomiast „słabiakiem”, łatwo zostać może klasowym „kozłem ofiarnym” (Zahorska, 2012, s. 153). Dzieci ze środowisk spauperyzowanych, bardzo często zmarginalizowanych, mają więc bardzo trudny start edukacyjny i jednocześnie małą szansę na osiągnięcie dobrej pozycji w grupie rówieśniczej. „Nie mają dobrego przygotowania do nauki oraz wpojono im wzory zachowań, które nie są cenione w środowisku szkolnym” (Zahorska, 2012, s. 153).

„Bywa tak, że pobyt w szkole przynosi dzieciom upokorzenie przez rówieśników znajdujących się w lepszej sytuacji materialnej od nich. Brak markowych, ładnych ubrań, kosmetyków, niemożność wyjścia z kolegami na pizzę czy do kina spycha dzieci na margines życia towarzyskiego. Dzieci często są wyszydzane przez rówieśników za to, że ich rodzice korzystają z pomocy społecznej” (Broża, 2010, s. 235). Niechęć do szkoły i przeżywane w niej upokorzenia z jednej strony oraz sugestie rodziców co do konieczności jak najszybszego podjęcia pracy zawodowej z drugiej – powodują, że dzieci biedne stosunkowo szybko kończą edukację szkolną. Charakterystyczne więc dla młodych biednych są następujące czynniki: skrócone dzieciństwo i młodość, szybkie wkraczanie w dorosłość, wcześniej podjęta praca zarobkowa i również wczesne wchodzenie w związki małżeńskie (Subocz, 2006).

Rodzina biedna jako środowisko generujące wykluczenie społeczne młodego pokolenia

Wykluczenie społeczne to brak uczestnictwa bądź niezdolność do uczestnictwa w ważnych sferach życia zbiorowego: społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturowych oraz w normalnych aktywnościach charakterystycznych dla danego społeczeństwa (Frąckiewicz, 2005, s. 13).

Charakterystyczną cechą wykluczenia społecznego jest to, że ma ono charakter sekwencyjny (Starrin, Kalander-Blomqvist, Forsberg, Rantakeisu, 2000, s. 15–25) i zazwyczaj rozpoczyna się osłabieniem więzi z rynkiem pracy, generującym zjawisko bezrobocia. Sytuacja taka powoduje pogorszenie sytuacji ekonomicznej osoby bezrobotnej, generując jej kontakt z pomocą społeczną i stopniowe się od niej uzależnianie. Jednak w tej fazie osoba ta nadal odgrywa pewne role społeczne (poza tymi związanymi z wykonywaniem pracy zawodowej), a jej więzi społeczne są nadal utrzymywane. W dalszej konsekwencji natomiast następuje całkowite zerwanie więzi osoby ze społeczeństwem, która nie jest w stanie dalej pełnić funkcji społecznych (Schienstock, 2003, s. 17–41). Tak więc rynek pracy, a właściwie status jednostki na rynku pracy określa w znacznej mierze ryzyko ekskluzji społecznej (Arendt, Kryńska, Kukulak–Dolata, 2014, s. 37).

Bezrobocie, a zwłaszcza długotrwałe pozostawanie bez pracy, prowadzi bowiem do pogorszenia, z czasem znacznego, sytuacji ekonomicznej rodziny, generując w konsekwencji biedę i ubóstwo materialne oraz wykluczenie jej członków z normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Jest to szczególnie niekorzystne dla młodego pokolenia narażonego na dziedziczenie upośledzonej pozycji społecznej rodziny pokolenia.

Ubóstwo i wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży zasługują na szczególną uwagę zarówno ze względu na wielowymiarowy zakres tych zjawisk, jak też konsekwencje generowane przez proces socjalizacji w biednym środowisku wychowawczym. Nie należy również zapominać, że bieda dzieci oznacza nie tylko dzieciństwo i dorastanie w biedzie, ale także zagrożenie ubóstwem w życiu dorosłym oraz niebezpieczeństwo międzypokoleniowego przekazywania warunków wykluczających jednostki i całe rodziny z różnych form uczestnictwa w życiu zbiorowym (Tarkowska, 2007, s. 8).

Wykluczenie cyfrowe dzieci biednych jako nowa forma nierówności społecznych

Przestrzeń elektroniczna, nazywana przestrzenią medialną, stanowi podstawę codziennego życia, edukacji oraz aktywności ekonomicznej współczesnego człowieka. Nowoczesne technologie informacyjne energicznie wkraczają we wszystkie obszary życia i funkcjonowania współczesnego człowieka.

Media elektroniczne, a zwłaszcza Internet, tworzą specyficzny obszar funkcjonowania człowieka. Internet to podstawowy nośnik wiedzy o świecie, umożliwia bowiem dostęp do informacji nie tylko w formie dokumentów tekstowych, ale także stron internetowych wzbogaconych elementami multimedialnymi, takimi jak ruchomy obraz, dźwięk, filmy, prezentacje. Sieć internetowa umożliwia korzystanie z informacji w atrakcyjnej, multimedialnej postaci, stanowi istotne źródło pomocy naukowych zarówno dla uczniów, jak również dla nauczycieli (Smith, Gibbs, McFedries, 1996, s.8). „Szybki dostęp do wyszukiwanych treści popularyzuje metodę zdobywania informacji za pomocą internetu. Publikowane są w nim biuletyny, czasopisma, aktualności z kraju i ze świata dotyczące gospodarki, polityki, muzyki, filmu i wielu innych sfer życia. Pokłady źródeł informacji są niezmiernie, a ilość informacji dostępnych drogą elektroniczną wciąż wzrasta, przyciągając użytkownika nowymi możliwościami graficznymi, dźwiękowymi czy też obszerniejszym tekstem” (Wasylewicz, s. 180).

Cyberprzestrzeń wywiera ogromny wpływ na postawy i mentalność, a także procesy społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturowe całego społeczeństwa. Internet obecny jest już niemal we wszystkich dziedzinach życia człowieka, skutecznie konkurując ze wszystkimi popularnymi dotychczas formami rozrywki, spędzania czasu wolnego, a nawet obcowania z drugim człowiekiem (Sarzała, 2009, s. 135). Świat wirtualny zachęca użytkowników do poszukiwań i odkryć, umożliwiając im jednocześnie wielokierunkowy rozwój, a jednocześnie poszerza potencjał dopływu informacji do mózgu, zwiększając przy tym efektywność uczenia się (Noga 2008, s. 135). „Obecnie komputer jest ważnym narzędziem w edukacji dzieci i młodzieży, bez którego wielu nie wyobraża sobie życia. Jednak nie jest jeszcze obecny w każdym domu i nie wszyscy mają możliwość korzystać z jego

dobrodziejstw” (Wasylewicz, s. 179). Sprzęt komputerowy stanowi więc ważne narzędzie pracy i rozrywki, a przede wszystkim edukacji, ponieważ stymuluje i uatrakcyjnia proces nauczania/uczenia się, umożliwia indywidualizację procesu kształcenia, przyspiesza i ułatwia zapamiętywanie, rozwija myślenie twórcze i łączy doświadczenia wzrokowe ze słuchowymi. Uczenie się z wykorzystaniem komputera i Internetu przybiera charakter wielozmysłowy, przez co aktywizuje uczących się.

Niezwykle szybki postęp naukowo–techniczny, charakteryzujący współczesne czasy, oparty jest z jednej strony na możliwościach generowanych przez zasoby nowoczesnych technologii informacyjno–komunikacyjnych, ale z drugiej wymaga systematycznego do nich dostępu od wszystkich, którzy chcą efektywnie funkcjonować na coraz bardziej wymagającym rynku pracy, w obszarze współczesnych systemów edukacyjnych czy w każdej innej dziedzinie życia. Możliwość dostępu do bogatej oferty środków multimedialnych oraz umiejętność korzystania z nich w istotnym stopniu warunkują więc szanse życiowe współczesnego człowieka, funkcjonującego w społeczeństwie opartym na wiedzy, w którym informacja jest wysoko cenionym dobrem.

„Potencjalnie technologie informacyjno–komunikacyjne niosą ze sobą możliwości rozwoju wielu sfer życia społecznego, jednak w sytuacji braku dostępu do nich lub braku umiejętności ich wykorzystania mogą stać się przyczyną podziałów społecznych i wykluczenia” (Pokrzywa, 2014, s. 172). Brak możliwości korzystania ze światowej sieci internetowej, systematycznego i swobodnego docierania do informacji oraz komunikowania się z innymi ludźmi z wykorzystaniem dynamicznie rozwijających się nowoczesnych technologii komunikacyjnych, stanowi bardzo ważny generator wykluczenia cyfrowego, zwanego również podziałem cyfrowym.

Wykluczenie cyfrowe, choć tożsame w pewnym sensie z wykluczeniem społecznym ze względu na skutki, jest jednak zjawiskiem bardziej złożonym, na które składa się wiele różnych czynników decydujących o znalezieniu się w grupie osób zagrożonych. W grę wchodzi tutaj bowiem zarówno fizyczny dostęp do Internetu (czynniki natury obiektywnej czyli technologicznej, takie jak: dostęp do infrastruktury, sprzętu i oprogramowania, ale także jakość tego sprzętu), jak również cała gama przesłanek natury psychologicznej, czyli subiektywnych (obawy związane

z korzystaniem z Internetu, motywacja, umiejętności oraz ich poziom) (Stawicka, 2015, ss. 3–4).

Biorąc pod uwagę konsekwencje wykluczenia cyfrowego, dostrzegamy przede wszystkim podział społeczeństwa na dwie grupy: osoby posiadające dostęp do Internetu i innych nowoczesnych form komunikacji, oraz osoby, które nie mają możliwości korzystania z sieci internetowej. Jest to sposób rozumienia nawiązujący bezpośrednio do dosłownego znaczenia terminu *digital divide*, czyli podziału cyfrowego. Podział cyfrowy jawi się w tym ujęciu jako przepaść dzieląca tych, którzy znajdują się po właściwej stronie, „zasobnej” w technologii informacyjne, gdzie dostęp do nich zapewnia pełny udział w nowoczesnym społeczeństwie oraz tych, którzy są po stronie niewłaściwej, skazani na niebyt w cyfrowym świecie. Rozpatrując teoretyczne aspekty wykluczenia społecznego nie należy zapominać oczywiście, że obok członków wymienionych dwóch grup, znajdują się osoby, które nie odczuwają potrzeby ani chęci korzystania z Internetu i komputera, oraz ci, którzy dysponowali dostępem do technologii i korzystali z niej, ale z różnych przyczyn zaprzestali kontaktów z przestrzenią internetową.

Najmocniej negatywne skutki wykluczenia cyfrowego uderzają jednak w te środowiska, które mają potrzebę korzystania z bogatej oferty nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, ale nie posiadają takiej możliwości, najczęściej z powodu trudnej sytuacji materialnej. „Gospodarstwa domowe o niskim poziomie dochodów są szczególnie zagrożone wykluczeniem cyfrowym, gdyż do barier motywacyjnych i kompetencyjnych dochodzi problem związany z brakiem środków, które mogłyby zostać przeznaczone na uzyskanie dostępu do technologii ICT. To z kolei prowadzi do wykluczenia w wymiarze materialnym” (Arendt, Kryńska, Kukulak-Dolata, 2014, s. 57). Zachodzą bowiem wyraźne zależności pomiędzy możliwościami i umiejętnościami korzystania z sieci internetowych a jakością funkcjonowania na współczesnym rynku pracy. Użytkownicy nowych technologii są bardziej konkurencyjni, bo łatwiej im wyszukać i złożyć oferty pracy, rekrutacje również często odbywają się drogą elektroniczną (Stachowiak, 2009, s. 172).

Sytuacja ta dotyczy w szczególności dzieci z rodzin dotkniętych problemem ubóstwa materialnego, których często nie stać na posiadanie własnego sprzętu komputerowego, nowoczesnego telefonu komórkowego,

czy też pokrywanie kosztów regularnego korzystania z dostępu do Internetu. „Brak dostępu do internetu może stać się powodem zacofania, wykluczenia społecznego i cyfrowego (analfabetyzm funkcjonalny), a to jest zaprzeczeniem powstającego nowego typu społeczeństwa młodych ludzi” (Wasylewicz, s. 180).

Zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu i społecznemu dziecka z rodziny ubogiej

Bieda doświadczana w dzieciństwie to nie tylko prywatna sprawa rodziny, ale istotna kwestia społeczna, rozwiązywanie której powinno stanowić ważny obszar zainteresowań całego społeczeństwa, władz wszystkich szczebli, różnych instytucji i organizacji społecznych, a przede wszystkich systemów edukacyjnych. Szkoła bowiem, jako znaczące środowisko wychowawcze, ma do spełnienia bardzo ważną rolę w obszarze wyrównywania szans edukacyjnych dzieci wychowywanych w środowiskach zmarginalizowanych, o niskim potencjale kulturowym i niejednokrotnie niewydolnych wychowawczo.

Zgodnie z założeniami dyskursu prodziecięcego, w debatach na temat przeciwdziałania biedzie i ubóstwu, podkreśla się „dobro dziecka”, akcentując przeświadczenie, że wiek nie może być przyczyną dyskryminacji w korzystaniu z podstawowych praw i wolności, w tym również z zasobów rodziny oraz możliwości oferowanych przez systemy edukacyjne. Dziecko nie może w związku z tym ponosić konsekwencji determinowanych przez niedostatek materialny rodziców, nie może ponosić odpowiedzialności za biedę rodziców, powinno mieć natomiast zapewniony dostęp do nauki, do zdobycia wykształcenia, zawodu oraz szansy na lepszą przyszłość.

Ważnym aspektem wyrównywania szans edukacyjnych dziecka biednego we współczesnym społeczeństwie informacyjnym, w którym technologie informacyjne zdominowały większość dziedzin funkcjonowania człowieka i zaczęły wyznaczać kierunek jego aktywności, jest zapewnienie mu dostępu do sieci internetowych, połączonego z upowszechnianiem edukacji medialnej, kształtującej umiejętności racjonalnego korzystania z oferty mediów elektronicznych.

Konieczne w tym celu są działania nastawione na wzmocnienia e-potencjału instytucji edukacyjnych oraz stwarzanie szans dziecku biednemu na edukację i komunikację za pomocą komputera i Internetu w domu.

Aby ulepszyć systemy internetowe w placówkach edukacyjnych, prawie powinno ulec wyposażenie szkół w nowoczesną strukturę informatyczną oraz stworzenie uczniom dostępu do Internetu i komputera nie tylko w pracowniach informatycznych, ale także w innych salach i miejscach dostępnych dla uczniów i nauczycieli, a także wykorzystanie zasobów komputerowych i internetowych w celu optymalizacji procesu wyposażania uczniów w niezwykle ważne we współczesnym świecie kompetencje informatyczne. Szczególną opieką w tym zakresie powinni zostać objęci uczniowie wychowywani w środowiskach biednych, pozbawieni dostępu do Internetu i komputera. Działaniom tym powinno towarzyszyć ciągle doskonalenie kompetencji informatycznych przez nauczycieli, wychowawców i opiekunów w celu podniesienia efektywności pracy wychowawczej i dydaktycznej z młodzieżą, opartej na wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Ważnym obszarem przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu dzieci biednych powinny być też inicjatywy podejmowane przez instytucje pomocowe oraz środowisko lokalne, zmierzające do ułatwienia każdej rodzinie możliwości korzystania z sieci internetowych poprzez „prowadzenie szeroko zakrojonych akcji informacyjno-promocyjnych, z zastosowaniem różnorodnych kanałów, w tym elektronicznych, w szczególności skierowanych do gmin wiejskich, ale też organizacji pozarządowych, które mogłyby inicjować potrzebę realizacji projektów z zakresu wykluczenia cyfrowego i kompetencji cyfrowych w gminach” (Batorski i in., 2010).

W działaniach tych nie należy zapominać oczywiście o tym, że nowoczesne technologie mogą być źródłem zarówno wielu korzyści wychowawczych, jak też zagrożeń dla procesu rozwoju i wychowania młodego pokolenia, dlatego kluczowe powinno być upowszechnianie zasad racjonalnego korzystania z zasobów przestrzeni elektronicznej poprzez efektywną i systematyczną edukację medialną skierowaną zarówno do dzieci i młodzieży, jak też rodziców, nauczycieli i wychowawców.

Podsumowanie

Ubóstwo materialne jest czynnikiem zdecydowanie utrudniającym prawidłowe funkcjonowanie rodziny oraz stanowiącym poważną barierę w zaspokajaniu zarówno potrzeb podstawowych, jak też potrzeb wyższego rzędu. Społeczne wykluczenie dzieci biednych jest bardzo często konsekwencją ich egzystencji w zubożonym materialnie i kulturowo środowisku wychowawczym. Doświadczanie ubóstwa w dzieciństwie stanowi bowiem bardzo duże prawdopodobieństwo odtwarzania przez młodych ludzi drogi życiowej ich rodziców oraz przekazywania kolejnym pokoleniom upośledzonego statusu społecznego.

We współczesnym społeczeństwie wiedzy ważnym generatorem wykluczenia społecznego dziecka biednego jest jego wykluczenie cyfrowe, spowodowane barierami w dostępie do nowoczesnych technologii informacyjnych. Należy więc podejmować dobrze zaplanowane działania zmierzające do likwidacji barier w dostępie do sieci internetowych, generowanych przez trudną sytuację materialną rodziny. „Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu wymaga więc skoordynowanych działań wielu podmiotów oraz skutecznej komunikacji pomiędzy organami administracji państwowej a organizacjami i instytucjami prowadzącymi działania edukacyjne dotyczące, z jednej strony pomocy merytorycznej i możliwości pozyskania środków na szkolenia, z drugiej zaś – sprecyzowania potrzeb” (Stawicka, 2015, s. 17).

Kluczową rolę odgrywa więc w tych działaniach trafna identyfikacja osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym i edukacyjnym, obejmująca szczegółową analizę ich potrzeb i umiejętności w celu optymalnego dostosowania programów i form pomocy. Niezwykle ważne jest również przekonanie dzieci biednych oraz ich rodziców o korzyściach płynących z racjonalnego korzystania z możliwości oferowanych przez nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne.

Bibliografia

- Arendt, E. (red.), Kryńska, E., Kukulak-Dolata, I. (2011). *Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na Mazowszu. Priorytety strategiczne*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Batorski, D., Płoszaj, A., Jasiewicz, J., Czerniawska, D., Peszat, K. *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014–2020*. Warszawa: CBOS.
- Białobrzeska, K. (2010). Dziecięca bieda – między marginalizacją a automarginalizacją. w: M. Ciczkowska-Giedziun, E. Kantowicz (red.) *Pedagogika społeczna wobec problemów współczesnej rodziny. Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”.
- Broża, P. (2010). Socjalizacja dziecka w rodzinie biednej – problem dziedziczenia biedy i możliwości jego przewyżczenia. w: M. Ciczkowska-Giedziun, E. Kantowicz (red.). *Pedagogika społeczna wobec problemów współczesnej rodziny. Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”.
- Cęćcelek, G. (2014). Proces socjalizacji dziecka w rodzinie dotkniętej problemem ubóstwa materialnego oraz sposoby kompensacji jego skutków. w: Marzec H., Szymczyk K. (red.) *Rodzina – jej teraźniejszość i przyszłość. TOM I*. Piotrków Trybunalski: Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie przy Filii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim.
- Cęćcelek, G. (2016). Specyfika pracy opiekuńczo-wychowawczej z dzieckiem ubogim nastawiona na kreowanie jego sukcesu edukacyjnego. w: Cęćcelek G., Potoczna M., Przybysz-Zaremba M. (red.). *Rodzina – Szkoła – Środowisko społeczne – obszary kształtowania kreatywności i twórczości dziecka (ucznia)*. Skierniewice: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Skierniewicach.
- Frąckiewicz, L. (2005). Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej. w: Frąckiewicz L. (red.). *Wykluczenie społeczne*. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Grotkowska-Leder, J., Kruszyński, K. (2012). Bieda wśród dzieci w gminach województwa łódzkiego o różnym poziomie warunków życia (w roku 2009). w: Warzywoda-Kruszyńska W. (red.). *Bieda dzieci. Zaniedbanie. Wykluczenie społeczne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Łojko, M. (2006). Marginalizacja społeczno-zawodowa długotrwale bezrobotnych. w: Kawula S., Białobrzeska K. (red.). *Wykluczenie i marginalizacja społeczna. Wokół*

- problemów diagnostycznych i reintegracji psychospołecznej. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”.
- Noga, H. (2008). *Wychowawcze aspekty – rewolucji informatycznej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Pokrzywa, M. (2014). Zagrożenie wykluczeniem społecznym dzieci i młodzieży z rodzin ubogich w województwie podkarpackim. *Acta Universitatis Lodzianis Folia Sociologia* 49.
- Sarzała, D. (2009). Cyberprzestrzeń a problem uzależnień. w: Łuczak E. (red.). *Nowe oblicza uzależnień*, Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- Starrin, B., Kalander-Blomqvist M., Forsberg E., Rantakeisu U. (2000), *International Debate on Social Exclusion*, w: T. Kieselbach (red.), *Youth Unemployment and Social Exclusion, A Comparison of Six European Countries*, Leske – Budrich, Opladen.
- Schienstock, G. (2003), *Technological Practices and Social Exclusion Risks in Information Society – A Conceptual Framework*, w: Bechmann G., Krings B.-J., Rader M., (red.), *Across the Divide. Work Organisation and Social Exclusion in the European Information Society*, Sigma Berlin.
- Subocz, E. (2006). Ubodzy – mechanizmy i wymiary wykluczenia społecznego na podstawie analizy przypadków. w: Kawula S., Białobrzeska K. (red.). *Wykluczenie i marginalizacja społeczna. Wokół problemów diagnostycznych i reintegracji psychospołecznej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.
- Stachowiak, B. (2009). *Młodzież wobec wykluczenia społecznego*. w: Czajkowska-Ziobrowska, D. Zduniak, A. (red.). *Edukacyjne zagrożenia i wyzwania młodego pokolenia*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa.
- Stawicka, A. (2015). *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*. Pozyskano (10.05.2017) z http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/133/plik/ot-637_internet.pdf
- Smith, R. J., Gibbs, M., McFedries P. (1996). *Żeglując po Internecie*. Warszawa: Wydawnictwo LT & P.
- Tarkowska, E. (2007). *Wprowadzenie*. w: Tarkowska E. (red.). *Ubóstwo i wykluczenie społeczne młodzieży*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Wasylewicz, M. *Działania przeciw wykluczeniu cyfrowemu dzieci i młodzieży – edukacyjny aspekt zjawiska*. Pozyskano (10.05.2017) z http://file:///D:/Downloads/032%20ETI_nr%20Vol_6_4_Dzia%20ania%20przeciw.pdf
- Zahorska, M. (2012). *Dzieci ze środowisk marginesu społecznego w szkole*. w: Warzywoda-Kruszyńska W. (red.). *Bieda dzieci. Zaniedbanie. Wykluczenie społeczne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.